

Αναδιφώντας το χθες (327)

Ξεφυλλίζοντας τη ρεθεμνιώτικη ιστορία του βιβλίου (6)

■ Του ΧΑΡΗΣ ΣΤΡΑΤΙΔΑΚΗ*

προβολή στο ξενοδοχείο «Ιδαίον». Στην προβολή εκείνη είχαμε παρουσιάσει 52 εμβληματικά βιβλία, 15 ανθρώπους του βιβλίου, 11 τυπογραφεία, 5 βιβλιοδοτεία, 36 βιβλιοπωλεία και τρεις εκδοτικούς οίκους. Στα πιο πρόσφατα βιβλιοπωλεία-χαρτοπωλεία ήταν κι εκείνο των Δήμα-Μαραγκάκη στο Κολωνάκι (φωτογραφία).

Συνεχίζουμε σήμερα τη νοερή περιήγηση στην ιστορία του βιβλίου στο Ρέθυμνο. Θυμίζω στους αναγνώστες ότι η πραγματική περιήγηση είχε πραγματοποιηθεί με τριάντα βιβλιόφιλους στις 29 του περασμένου Μαΐου και είχε κλείσει με μεγάλη σχετική

Αναφερθήκαμε ήδη στο τυπογραφείο Καρυστιανού-Λιουδάκη με το όνομα «Τυποσοπούδη». Σ' αυτό, επί των οδών Ε. Μαρούλη και αργότερα Μάχης Ποταμών, είχα τυπώσει μιάμιση δεκάδα βιβλίων του Τμήματος Περιβαλλοντικής της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης της περιόδου 1996-2001. Διατηρώ δε τις καλύτερες αναμνήσεις, τόσο από τον Λεωνίδα Λιουδάκη, έναν άνθρωπο που «ανατράφηκε μέσα στο μελάνι», εντός εισαγωγικών αλλά και στην κυριολεξία, όσο και από την ευγενέστατη κυρία Τασούλα Αρχοντάκη της στοιχειοθεσίας, η οποία ποτέ δεν μου χάλασε χατίρι στις αλληπάλληλες διορθώσεις που επέφερα στα τυπογραφικά δοκίμια.

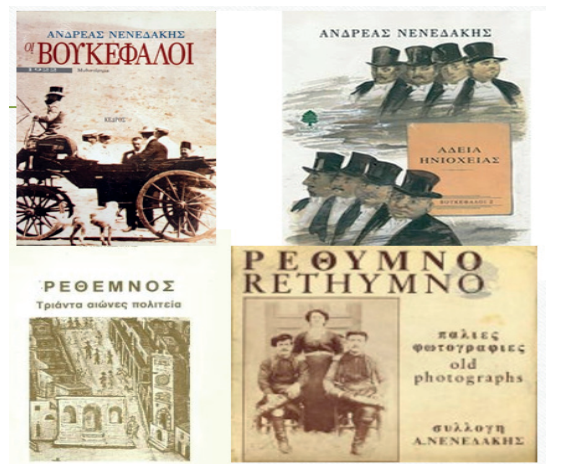
Πολύ πριν στο τυπογραφείο αυτό είχε δουλέψει ο Γιώργος Τσουρδαλάκης, που είχε μάθει την τέχνη του τυπογράφου στην Αθήνα. Καρταρισμένος καλά στην τέχνη αυτή, είχε δουλέψει στο Ρέθυμνο σε τυπογραφείο της εποχής, που εξέδιδε την ολιγόχρονη πολιτική εφημερίδα «της αλλαγής». Δούλεψε όμως κι αλλού, μέχρι που ανεξαρτητοποιήθηκε, με την μηχανή «Χαϊδελέβερν» που κι άνοιξε το δικό του τυπογραφείο. Στις παρατιθέμενες φωτογραφίες τον βλέπουμε μπροστά στην «τυπογραφική κάσα» το 1983 και πριν από λίγους μήνες, το 2023, λίγο δηλαδή πριν κλείσει φορολογικά τη μικρή του επιχείρηση.

Εκεί κοντά, στη γωνία των οδών Μοάτσου και Κονδυλάκη, βρίσκεται ένας από τους «κρυμμένους θησαυρούς» του ρεθεμνιώτικου βιβλίου. Στο κτήριο δηλαδή νοτιοανατολικά του παλιού δίδακτηριού, του «Οίκου Παιδείας», κρύβεται ένας ακόμα τέτοιος οίκος, μόνο που αυτός είναι βιβλιοθήκη. Είχε ιδρυθεί επί ημερών του παλαιού Ενιαίου Πολυκλαδικού Λυκείου που λειτουργούσε εκεί, με υπεύθυνους την Βάλια Παπαδάκη-Μακρή και την Αργυρή Μανουσάκα. Αυτές ήταν που της έδιδαν «ψυχή» και ελπίδα μετά τη συνταξιοδότησή τους πριν λίγα χρόνια να βρεθούν συνεχιστές που να τη «ζωντανεύουν». Πατί το βιβλίο σήμερα δεν «περπατάει» στις νέες γενιές αν δεν «εμφυχωθεί», αν δεν διαμεσολαβηθεί, κατά την τρέχουσα ορολογία.

Εκτός τειχών και μάλιστα πολύ μακριά από την παλιότερη «πίτσα» της παλιάς πόλης αλλά και του μεταγενέστερου Κολωνακίου είχε ανοίξει το βιβλιοπωλείο «Αυτογνωσία». Η Κατερίνα Λαμπρινού δεν είχε φοβηθεί ν' ανοιχτεί στην αγορά της Καλλιθέας και δεν θα πρέπει να το μετανιώσει, αφού το λειτουργεί μέχρι σήμερα. Είχε αναπτύξει προσωπική σχέση με τους πελάτες της, στον τομέα του βιβλίου, και λειτουργούσε τρόπον τινά ως μέντοράς τους στην επιλογή τους. Μεταξύ άλλων μάλιστα έχει οργανώσει εκεί και εκδηλώσεις βιβλιοπαρουσιάσεων.

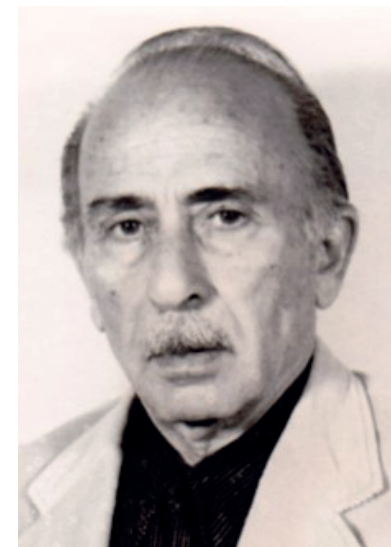

1924». Ποιος είπε ότι ο χώρος του βιβλίου είναι αγνός και τρέφει πάντα ευγενή αισθήματα; Παντού τα πάντα!

Κομμουνιστής βέβαια ήταν και ο τρίτος αδελφός, ο Ανδρέας, ο οποίος μας έχει χαρίσει τρία από τα σημαντικότερα βιβλία που έχουν κυκλοφορήσει για το Ρέθυμνο: «**Ρέθυμνος. Τριάντα αιώνες πολιτεία**», «**Οι Βουκέφαλοι**» και «**Άδεια ηλιοχείρα**». Στα γεράματα κυκλοφόρησε ένα ακόμα σχετικά βιβλίο, λιβέλο για την οικογένεια των Τσουδερών, ο οποίος έδωσε αφορμή στον Γιάννη Ευθύβουλο να γράψει και να κυκλοφορήσει μια καλή ιστορική πραγματεία, με τον σχοινοτενή τίτλο «**Αφιέρωμα στην ιστορία της Κρήτης κ' ειδικότερα του Ρεθύμνου 1536 ως**

Αν ο Ανδρέας Νενεδάκης κυκλοφόρησε τουλάχιστον 27 βιβλία, υπάρχει ένας άλλος Ρεθεμνιώτης μπροστά στο έργο του οποίου εκείνο του Νενεδάκη χωριάζει: ο Ευάγγελος Σπανδάγος. Εκείνος στα ογδόντα χρόνια που έζησε πρόλαβε να κυκλοφορήσει 165 βιβλία, με θέματα κυρίως της ιστορίας των μαθηματικών αλλά και λογοτεχνικά και καθαρά ιστορικά. Ο πολυγραφότατος αυτός συγγραφέας πέθανε το 2020, έχοντας τιμηθεί πολύ περισσότερο από τον κλάδο των μαθηματικών και πολύ λιγότερο από τους συμπατριώτες του.

Αφήνουμε όμως τη νέα πόλη για να επανέλθουμε στο κέντρο της παλιάς, στη Μικρή Αγορά. Εδώ θα σταθούμε, κατηγορηζοντας αριστέρα, στο κατάστημα που παλιότερα στέγαζε το βιβλιοπωλείο-κορμποποιείο των Νενεδάκηδων, Γιάννη και Κώστα. Και οι δυο τους ήταν κομμουνιστές αι είχαν εκπομπές στα ξερονήσια κι όταν επανήλθαν ασχολήθηκαν με το βιβλίο ο πρώτος και με τις κορνίζες ο δεύτερος.

ου Βενιζέλου, δίπλα στο Λύκειο των Ελληνίδων. Ήταν τότε το μεγαλύτερο βιβλιοπωλείο της πόλης και λειτουργούσε για πολύ μεγαλύτερη περίοδο από εκείνη που σήμερα θεωρείται ως «τουριστική σεζόν». Τα καιρώ εκείνοι οι σοβαρότεροι επισκέπτες του Ρεθύμνου και της Κρήτης συνολικά ήταν εκείνοι του Απριλίου - το πολύ Μαΐου, και δεύτεροι κατά σειράν έρχονταν εκείνοι του φθινοπώρου, μέχρι και τα μέσα του Νοεμβρίου.

Οπωσδήποτε το ποσοστό των ανθρώπων αυτών κατά τη δεκαετία ιδιαίτερα του 1980 ήταν πολύ μεγαλύτερο. Την εποχή εκείνη στο ξενόγλωσσο βιβλίο δραστηριοποιούνταν κυρίως το βιβλιοπωλείο του Γιώργου Φιτσανάκη, στη γωνία των οδών Ιουλίας Πετυχάκη και Ελευθερίου

Χωρίς να θέλω να ευλογίσω τα γένια μου, που άλλωστε δεν διαθέτω, πρέπει να πω ότι το βιβλιοπωλείο αυτό πούλησε ένα μεγάλο μέρος από το βιβλίο που έγραψα και εξέδωσα με τη σύζυγό μου «Ρεθύμνο. Οδηγός για την πόλη». Είχε κυκλοφορήσει το 1985 σε τρεις γλώσσες κι έκανε τέσσερις εκδόσεις στην καθεμία τους, ελληνικά, αγγλικά και γερμανικά. Κατά κοινή ομολογία ήταν ο πρώτος «σοβαρός» οδηγός πόλης, στο περιεχόμενο αλλά και στις μεταφράσεις, γεγονός που του επέτρεψε να πουλήσει περισσότερο από 35.000 αντίτυπα συνολικά. Θα συνεχίσουμε όμως την περιήγηση σε επόμενες «Αναδιφίσεις», αφού το βιβλίο στο Ρέθυμνο, με τη συγγραφή, την έκδοση και την κυκλοφορία του, απαιτούν κι αξίζουν πολλές ακόμα συνέχειες.

σκουμε καθόλου εύκολα στην αγορά. Το κοινό του βιβλιοπωλείου είναι κυρίως ξενόγλωσσο, γεγονός που δείχνει ότι ανάμεσα στους τουρίστες του Ρεθύμνου κυκλοφορούν όχι λίγοι άνθρωποι με ενδιαφέροντα, ιστορικά και φυσιογνωστικά.

Έχει μέλλον το βιβλίο; (1)

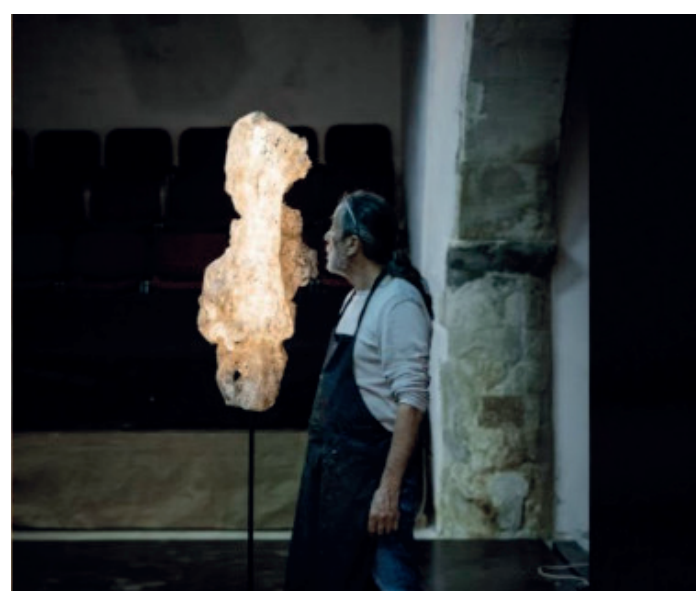
Ο φίλος - και φίλος του βιβλίου - Μίνως Αλεφαντίνος μου έστειλε τη διπλανή φωτογραφία που τράβηξε την περασμένη εβδομάδα, αφήνοντας τα σχόλια για μένα και για καθέναν που την κοινοποίησε. Ο ίδιος θεωρεί ότι έχουμε να κάνουμε με την αρχή του τέλους του πολιτισμού. Προσωπικά δεν είμαι αμέτοχος του προβλήματος, ιδιαίτερα από τότε που αντιμετώπισα θέμα με την υγεία μου κι αναλογίστηκα ποιο μέλλον θα έχουν οι συλλογές των βιβλίων μου. Ως γνωστόν, οι υπάρχουσες βιβλιοθήκες δεν δέχονται βιβλία τα οποία έχουν ήδη στα βιβλιοστάσια τους και σε κάθε περίπτωση εγκυκλοπαιδείες και παρόμοια έργα, από τα οποία διαθέτουν κάμποσες σειρές. Ενα τμήμα των βιβλίων μου τα έχω μέχρι στιγμής διοχετεύσει, πριν οι απόγονοί μου τα στείλουν στην ανακύκλωση (όπως στη φωτογραφία), στη Βιβλιοθήκη της Μονής Βωσάκου, στη Βιβλιοθήκη του Πολιτιστικού Συλλόγου Μέρωνα και στη Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Κρήτης (η οποία, δυστυχώς, δεν αποδεχτηκε αξία της δωρεάς...).

Έχει μέλλον το βιβλίο; (2)

Το βιβλίο, λοιπόν, απαντών στον φίλο Μίνω, δεν έχει μέλλον στη χαρτί του μορφή. Αλλωστε αντιπροσωπεύει πολύ μικρό αναλογικά χρόνο στην ιστορία της ανθρωπότητας, μόλις πέντε και κάτι αιώνες από τους συνολικά σαράντα. Υλικά γραφής υπήρχαν και πριν πολλά (πηλός, δέρμα, κεριά κ.ά.) και θα υπάρχουν και καλύτερα και φτηνότερα από τα σημερινά ηλεκτρονικά. Εκείνο όμως που τίθεται υπό αμφισβήτηση, και γι' αυτό θα πρέπει να ανησυχούμε, είναι το μέλλον της ίδιας της ανάγνωσης, τουλάχιστον στη χώρα μας, που ποτέ δεν διακρινόταν για τη φιλαναγνώσια της. Αυτό που βλέπουμε να γίνεται στις θόνες γύρω μας δεν είναι ανάγνωση, είναι **σκολαρίσμα**, είναι ξεπέταγμα του γραπτού λόγου! Οι ευθύνες επιμερίζονται σε όλους μας, με προεξάρχοντες εμάς τους εκπαιδευτικούς, που δεν κάναμε τις νέες γενιές ν' αγαπήσουν τα όμοια μορφή βιβλία, εικονογραφημένα κι ανεικονικά, πάνινα, χάρτινα και πλαστικά, με κινούμενες εικόνες ή ηλεκτρονικά...

Μια έκθεση που δεν πρέπει να χάσετε!

«Σόγειο» στην Κηφισιά το 2020 και στο Freiburg της Γερμανίας το 2023. Οι φίλοι αναγνώστες δεν θα πρέπει να χάσουν αυτή την έκθεση, κι αν μην είχε διασημότητα στα εγκαίνια, κι αν μην γεμίζουν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης με φωτογραφίες της. Θα διαρκέσει μέχρι τις 20 Αυγούστου. Όσοι πιστοί προσέλθετε και δεν θα χάσετε!

* Ο Χάρης Στρατιδάκης είναι Δρ. Παιδαγωγικής-ιστορικός ερευνητής-συγγραφέας, strharis@yahoo.gr, 2831055031

Η ακολουθία άρθρων «Αναδιφώντας το χθες» είναι αναρτημένη στο <https://rethnea.gr/author/xarhs-stratidakhs/>, ενώ τα περισσότερα από τα βιβλία που είναι δωρεάν προσβάσιμα στο <https://civisrethmensisuniversalis.blogspot.com/>.